

PÜNKÖSTI ÁRPÁD

Emberök önmaguk ellen

Ilyés Gyulának, tisztelettel

Nem valószínű, hogy az emberiség történelmének volt olyan korszaka, amikor az emberek nem fordultak szembe önmagukkal. Azt tudjuk, hogy a virágzó görög polisiz polgárai, köztük legjobb módú polgárai, felválták ereiket, mérget ittak, de a primitív társadalmakban sem volt az öngyilkosság ritka jelenség. Túlzás tehát ezt is a civilizáció átkának tekinteni, még akkor is, ha nyolc ipari államban (Ausztria, Dánia, Finnország, Kanada, NSZK, Magyarország, Svájc, Svédország) a 15—45 év közötti korosztálynak ez a harmadik leggyakoribb halál oka.

Nálunk kevesen tudják, hogy e szomorú statisztikát Magyarország vezeti, hogy hazánkban az öngyilkosság gyakorisága majdnem másfélszer akkora, mint az utánunk következő országokban. Arról pedig csak néhány érdeklődő értesült, hogy a megyék között Csongrád az első, ahol a gyakoriság általában másfélszerese az országos átlagnak, de tavaly már majdnem kétszerese volt. A megdöbbenés és csodálkozás első pillanatait után az emberekben rendszerint a következő kérdések fogalmazódnak meg: 1. Mi lehet elsőségünk oka? 2. Mit kellene, mit lehetne tenni e szörnyű adózás ellen, ami négyszer annyi embert visz el évente, mint az oly sokat emlegetett közlekedési balesetek? 3. Miért nem tudott ő erről korábban? Ez valami szegyeleinivaló dolog? Netán összefüggésbe hozható a szocializmussal? Vagyis társadalmi jelenség ez, vagy tömegbetegség?

Vég nélkül lehetne folytatni a kérdezősködést, megbízható választ viszont csak a kérdések kisebbik hányadára tudunk adni, pedig a témáról szóló elvi fejtegetésekben nincs hiány. Pusztán 1945-ben mintegy 4000 tudományos közlemény foglalkozott a világon, elsősorban az angol nyelvterületen ezzel a kérdéssel. Egyre gyakoribb, hogy amit az egyik kutató kétséget kizárólag bizonyít egy adott terület, réteg, csoport öngyilkossági „szokásairól”, annak épp az ellenkezőjét mutatják ki nem kevésbé meggyőzően egy másik területről, rétegről stb. Minden igaz tehát és mindennek az ellenkezője is — ha egy lépéssel odább megyünk. Hazánk — az az ország, ahol a leggyakoribb az önpusztítás — mondhatni semmit sem adott e téma elméletéhez, pedig lennének tennivalóink. Néhány tanulmány és a Központi Statisztikai Hivatal jóvoltából bizonyos összegezesek, ennyi az egész. Az első, figyelemfelhívó, ébresztgető könyv is csak a közelmúltban jelent meg Gergely Mihály tollából (*Röpirat az öngyilkosságról*). A téma persze nehéz, sokszálú. Okainak felderítése nagyon összetett kérdés, a vizsgálódás magas szintű társadalmi önismeretet igényel, szociológusok, orvosok, pszichológusok és még számos tudomány (demográfia, történelem sőt biológia stb.) képviselőinek összefogásától várható csak eredmény.

VÁDOLNAK A SZÁMOK?

Ha sokan nem éreznének vádat a magas hazai öngyilkossági arányszámok mögött, akkor bizonyára többször szerepelne ez a téma az újságok hasábjain, vagy felvették volna a társadalomtudományi kutatások tématervébe. A büntudat tájéko-

zatlanságból fakad, abból, hogy megmaradva a felszínen, az öngyilkosságot mindig a szomorúsággal, elkeseredéssel, betegséggel, csalódással hozzuk összefüggésbe, s úgy gondoljuk, hogy az évi háromezernyi sorstragédia a társadalmi közérzet zavaraira mutat, arra, hogy nem tömegbetegséggel (s ez igaz!), hanem „társadalomkórtani” jelenséggel állunk szemben. Ezt a nézetet sugalmazzák a meglehetősen gyakori, propagandisztikus célú nyugati újságcikkek is. (Például a *Times*, 1969. augusztus 8-i számában, az öngyilkosságok számának magyarországi növekedéséről írt cikkét azzal a kitételrel fejezi be, hogy az ismertetett adatok arra a tíz esztendőre vonatkoznak, „amit gyakran úgy emlegetnek, mint a szocializmus konszolidációjának időszakát Magyarországon”). Pedig a téma legnagyobb klasszikusa, a francia Durkheim, már több mint hetven esztendővel ezelőtt azt írta: mivel az öngyilkossági arányszám országonként alig-alig változik, vagyis állandóbb a halálzási aránynál is, „általános és személytelen valami, tehát igen kevésbé tekinthető az adott társadalom jellemzőjeként”.

De ha akarom, a *Times*nek hiszek, ha akarom, Durkheimnek. Időzzünk még itt egy kicsit. Bár a „vasfüggönyösdi” az utóbbi időben még a Szabad Európa szólamai közül is kiesett, azért szívesen írnak rólunk, mint lágerlakókról (kedvelt fordulat: „Magyarország a szocialista láger legvidámabb barakkja”), csakhogy a légerekben, börtönökben — amint erről otthon is meggyőződhetnek — nagyon-nagyon ritka az öngyilkosság. Nem valami „vidám öngyilkossági elmélet” alapjait szándékozunk mindezzel lerakni, csupán arra szeretnénk rávilágítani: alapvető tévedés azt hinni, hogy csupán valami rossz, elmaradottságot tükröző társadalmi jelenség következménye az önpusztítás, és éppen ezért szégyellni is kell. Vajon konfliktus, összeütközés-e a parasztból munkássá vedlett ember számára a technika elsajátítása, csetlése-botlása a városban, önpusztító tétlensége a műszak végeztével, vagy az olvasás, a kollektív színházlátogatás, vagy a véleménynyilvánítás? Sok embernek okoz mindez súlyos problémát, mégis azt kell mondanunk, mindez szükséges és jó!

A társadalmi rend változásával nagyon sok jelenség nem változik azonnal, nem változik magától, még akkor sem, ha e változás hívei és hívői úgy képzelik. Ilyen jelenség az öngyilkosság is. El lehet-e akkor a szocializmust marasztalni, mert nem oldotta meg ezt a máig kiderítetlen egyéni sajátosságokból, történelmi, kulturális adottságokból stb. fakadó gondot? Badarság lenne ez és igazságtalanság. Mert mint már említettük, az öngyilkossági arányszám meglehetősen állandó, egy országra jellemző, s ebben a tekintetben hazánk már a múlt században is a legelsőik közé tartozott, s azon a tényen, hogy ez a gond nem az új társadalom talaján született, az sem változtat, hogy az ötvenes évek elejének alacsony adatai napjainkig lassú növekedéssel közel megkétszereződtek és már meghaladják a harmincas évek átlagát is, és ennél nagyobb öngyilkossági arányszám csak Ausztriában fordult elő a második világháború előtti években. De ha valaki, tegyük fel pusztán tájékoztatásból, figyelmen kívül hagyja ezt a tragikus hagyományt, még ha legádázabb ellensége a szocializmusnak, akkor is fel kell figyelnie arra, hogy Csongrád, Bács-Kiskun, Szolnok, Békés megyékben kétszer-háromszor olyan gyakori az öngyilkosság, mint Vasban, Győr-Sopronban, Zalában (ez a jelenség is mintegy hetven éve figyelhető meg). Márpedig ahhoz nem férhet kétség, hogy e megyéknek nincs egymástól eltérő szocializmusa.

Ettől függetlenül vállalni kell annak a felelősségét, hogy valahol a szociológia, pszichológia, pszichiátria stb. határterületén fellelhető problémával nem foglalkozunk, s még jelenleg sem foglalkozunk súlyának megfelelően. Nemcsak azért, mert az említettek bizonyos időszakban „tiltott tudománynak” számítottak, hanem azért is, mert létezik még mindig valami teljesen megalapozatlan remény abban, hogy a szocializmus felépítésével az öngyilkosság és a hozzá hasonló jelenségek önmaguktól megszűnnek. (Nevetséges torzszülőtte volt ennek a nézetnek, hogy a kommunizmusban nem lesznek fertőző betegségek.) Nemcsak a megalapozatlanság, az ellentétes tapasztalatok is cáfolják ezt a nézetet. Az évi háromezernyi, önmagát halálra ítélő és az ítéletet könyörtelenül végrehajtó ember sorsa, kiválása a nemzetből. Az csak

külön paradoxona ennek az egyébként is paradox szökésnek a társadalomból, hogy az önitételek egy részét bizonyíthatóan az élet jobbulása, a haladás hozza magával, az szüli.

De előreszaladtunk a témában, s bizonyítás nélkül társadalmi kérdésként beszélünk az öngyilkosságról. Igaz, hogy Illyés Gyula azt mondja, akármi is az öngyilkosság oka, „közösségi gond, hogy megszűnjék”. Mégis például néhány orvos, annak ellenére, hogy közöttük több zászlóvivője található ennek a témának, teljes társadalmi járatlanságot árul el nyilatkozataiban arról, amiben dolgozik. De újságírók, politikusok s más nagy hatású hivatások jeles képviselői között is találhatók, akik lekicsinylik a témát tájékozatlanságból, vagy a már említett és indokolatlan bűntudattól, esetleg attól vezéreltetve, hogy a szocializmus eszméit mindenáron, hunyt szemmel is, magával a szocializmussal szemben is védelmezik.

Mivel tudjuk azonban bizonyítani, hogy az öngyilkosság társadalmi jelenség? Nemcsak azzal, hogy tudomásunk szerint a remeték, a Robinzonok között nemigen fordul elő öngyilkosság. Az illyési megközelítést választva a már említett WHO-adattal is, ami szerint az említett 8 országban a legaktívabb korosztály leggyakoribb halál oka a szív- és érrendszeri betegségek és a rák után. Nincs itt helye az érzélgősségnek, de hogy mennyire társadalmi jelenségről van szó, azt lehet érezni azoknak a felnőtteknek az életén, akiket a szülők vagy a rokonok, vagy a közvetlen környezet öngyilkossága terhel, s még inkább érezhető annak a több ezer gyermeknek az életén és sorsán, akit ezzel a kereszttel indítanak útnak. Az évi 30—35 ezer öngyilkossági kísérlettel együtt mintegy 40 ezer öngyilkossági esemény történik évente hazánkban. Ennek hatása hosszú időn, esetleg életen át érződik, s ki is mutatható elsősorban a családban, de a környezetben, a munkahelyeken is. Az öngyilkosság szökés, dezertálás a társadalomból, minél fiatalabb valaki, annál nagyobb adósságot hagy hátra, adósságot családjával és a társadalommal szemben.

De még mindig kételkedjünk! Gondolva a disszidens honfitársaink öngyilkosságáról szóló hírekre, s tudva, hogy igazolták, például a New York-i magyar megtartja óhazai öngyilkossági „szokásait”. Tegyük fel tehát, hogy egy nemzeti sajátosságról van elsősorban szó és nem társadalmi jelenségről. De vajon akkor a vasi magyar a magyar, vagy a csongrádi? És továbbmenve: a nemzeti sajátosság túlhangsúlyozása esetén nem kellene a gondolat lépcsőin sokat lépegetni, hogy eljussunk valami fajlételemféléhez. Márpedig semmi okunk sincs arra, hogy például a svédeket „alacsonyabb rendűeknek” tartsuk a norvégoknál, mint az a közel háromszoros öngyilkossági arányból „következnek”. És ilyen alapon nem tudnánk mit kezdeni azzal a világszerte ismert, s közfelfogással ellentétes jelenséggel, hogy nem a szeretet ünnepe, karácsony körül, s nem szombaton és vasárnap, hanem a késő tavaszi és nyári hónapokban és általában hétfőn követik el a legtöbb öngyilkosságot. Ezt csak azzal tudjuk magyarázni, hogy a napok hosszának növekedésével, az új munkahét kezdetével több a lehetőség a társadalmi összeütközésre, a gondok, a meg hasonlások kialakulására. Nincs is egyetlen mérvadó tanulmány, elmélet sem, amelyik összetettsége elismerése mellett, az öngyilkosságot, nem mint társadalmi jelenséget kezeli. De akkor hogy lehet, hogy ezt a jelenséget nem az adott társadalmi formából, a szocializmusból kiindulva próbáljuk megközelíteni? Bővebb fejtegetés helyett csak annyit, vajon például a magyar és a mongol, vagy a magyar és az osztrák család mutat-e több hasonlóságot, két szocialista ország, vagy egy szocialista és kapitalista ország családi intézménye?

MIÉRT ESNEK KI A TÁRSADALOMBÓL?

Öngyilkosságot általában az követ el, aki alatt ritka a társadalom hálója, aki könnyebben ki tud esni az életből. Nem valami új elmélet alaptétele ez, ilyesmire nem vállalkozhatunk. De arra sem, hogy az e területen található kavalkádót bemutassuk. Ez a fórum csak azt vállalhatja, hogy a közérthetőség messzemenő figyelembevételével, néhány elmélet kiindulópontját felvillantja. Megemlíti azt is, ha

csak negyedannyit tudnánk, mint Durkheim a múlt század végén nemcsak hazája, Franciaország, sőt általában az öngyilkosság helyzetéről, s bizonyos mértékig okairól, akkor számos hiedelem, téveszme nem élhetne meg, s a vizsgálatok már bizonyos általánosításokhoz, talán diagnózishoz is vezettek volna, és talán — bár ebben nagyon óvatosnak kell lenni — bizonyos „gyógymódokat” is lehetett volna javasolni.

De mit értünk azon a kifejezésen, hogy „a társadalom hálója?” A társadalmi kapcsolatok, normák és szokások egész rendszerét, amit szokás kollektív tudatnak is nevezni, mondhatnánk azt is: a kultúra, amiben a családi élet milyenségétől (kulturáltságától) kezdve a munkavégzés körülményéig, színvonaláig, a szórakozási szokásokig, a férfi-nő kapcsolat, a szexuális normák, sőt a vallásosság különféle jellemzőjéig minden beleértendő.

A tapasztalat általában azt mutatja, hogy ahol nagyon szoros ez a háló, ahol valósággal gúzsba köti az egyént — például az olyan katonaságnál, amelyet vakfegyelemmel irányítanak —, ott sok az öngyilkos. Ugyanígy érvényes az is, hogy ahol túl laza a háló, ahol túlzott a szabadság, ahol az egyén lehetőségeit, céljait alig-alig szabályozzák, ott is több az öngyilkosság. Minden társadalmi változás többé-kevésbé változtatja ennek a képzeletbeli védőhálónak a szövését is, esetleg magát a hálót is, vagyis a norma- és szokásrendszert, kizökkenti az embereket a megszokottból, és a nehezebben alkalmazkodók egyike-másika ilyenkor fordul önmagával szembe. Nemcsak a gazdasági katasztrófák, hanem az örvendetes változások, a gyors felvirágzás is hasonló zavarokat okoz az egyének életében, és általában mindkettő azonos módon hat az öngyilkosságra, szaporítja őket. Többé-kevésbé minden változás megzavarja a kollektív rendet. Akár jó, akár rossz az, többen vesznek el az egyensúlyukat, s hullanak bele a semmibe. De az is lehet, hogy a hálóval nincs semmi baj, csak a „mozgásigénnyel”. Vagyis a társadalom olyan célokat, igényeket tűz ki tagjai elé, amelyek elérésére még sarkall is, csak éppen a lehetőségek, az eszközök hiányzanak ehhez.

Amennyiben nemzeti sajátosságról beszélünk — s beszélünk kell —, vajon a mi esetünkben nem játszik-e szerepet, hogy szeretünk álmodozni, sokat, nagyot markolni, mondani, ígérni? De nem hisszük, hogy ilyen módon meg lehet magyarázni, miért magas a magyar öngyilkossági arány. Azt se tudjuk, hogy mióta magas, csak arról vannak adataink, hogy már a monarchiában is magas volt, és hogy a monarchia országai — Ausztria, Magyarország, Csehszlovákia — ma is a lista elején találhatók. Történelmünket, kultúránkat, hagyományainkat is vallatóra kell tehát fogni, ha e jelenség gyökeréhez el kívánunk jutni. A nyilván több összetevő közül csupán azt az egyet említsük meg, amit más témával kapcsolatban elsősorban Lukács György fejtett ki.

Hazánkban a kapitalizmus fejlődése felbomlasztotta ugyan a hűbériség maradványait, de anélkül, hogy ennek politikai, sőt társadalmi követelményeit érvényesítette volna. A dzsentri továbbra is vezető réteg maradt, a polgári ideológia nem érvényesült, hanem messzemenően hozzásimult a mind jobban hanyatló dzsentri világképhez. Ez az ideológia a dzsentriből próbált új elitet csinálni, ami a polgári fejlődéssel ellentétes törekvés. A halálhangulat, a pusztulás, az enyészet igenlés és szeretete ennek a dzsentri rétegnek a sajátossága, világképe, innen szívárgott át a magyar irodalomba. A magát túlélő nemesi osztály halálhangulata így vált egy kicsit „nemzeti sajátossággá” is.

Aztán ez a társadalom a kor rakétáján a polgári fejlődés bizonyos elmaradt mozzanatait átugorva, eredményeit, kínjait, keserveit kihagyva azonnal a társadalmi haladás élvonalába, de egy kicsit a súlytalanság állapotába is került, mert képtelen volt adósságait mindjárt törleszteni, kapcsolatait, értérendjét, életvitelét, felfogását egyetlen gombnyomásra alapvetően megváltoztatni. Hogy rejtetten mennyire élnek még ezek az idejétmúlt nézetek, normák, s hogy mennyire születnek újjá, azt éppen az utóbbi időben jobban szemet szűrő jelenségek mutatják. A paraszti portákat és munkáslakásokat sem kímélő, sőt itt-ott feldúló, vagy legalábbis fogcsikorgató ver-

senyre készítetõ „újfajta”, de nagyon is régi módi életszemléletre gondolunk; az „egy nap a világ” nézet feléledésére; az ebbõl fakadó érzelmi sekélyesedésre; a jóléttel nem hisszük, hogy törvényszerûen együttjáró esztelen versengésre; az elítélt, de mégis szaporodó egymáson tiprásra.

Úgy gondoljuk, hogy témánkat elsõsorban ilyen történelmi, társadalmi vizsgálódásokkal lehet megközelíteni, s nem pedig azzal, hogy mi, magyarok, hevülékennyek, vagy könnyen lelkesedõk vagyunk. Feltehetõ, hogy az illyési „sorsproblémák”, vagyis szélsõségeink — például a magas válási arány, az alkoholizmus, az alacsony születési arány stb. — gyökerei ugyancsak ezekbe a történelmi, társadalmi adottságokba nyúlnak bele.

De hangsúlyozzuk még egyszer: a társadalmi normáktól eltérõ magatartások, például az õngyilkosság, magyarázatánál nem lehet csak káros, negatív változásokra gondolni! Számos, fejlõdést szolgáló változás is növeli az õngyilkosok számát, a káros jelenségeket. Vitathatatlanul pozitív jelenség például a szövetkezés, sõt a parasztság, a mezõgazdaság egyetlen lehetséges, fejlõdést biztosító útja. Még akkor is igaz ez, ha a szövetkezést követõen jelentkezett az úgynevezett „tsz-neurózis”, sõt növekedett a parasztság körében az õngyilkosság is. De nemcsak arról van szó, hogy rövid távon a haladást szolgáló társadalmi változások is hozzájárulhatnak az õngyilkosság szaporodásához. A téma bonyolultabb ennél, s nem lehet pusztán úgy elintézni, hogy a szélsõséges jelenségekkel fizetett adó majd hosszabb távon kamatozik, akkor nyer igazolást mondjuk az õngyilkossági arányszám csökkenésében, vagy legalábbis abban, hogy kevesebb lesz az azt növelõ tényezõ. Kanyarodjunk csak vissza: az adatok alapján feltehetõ, hogy a szövetkezéssel járó változások következtében megnõtt az õngyilkosság a parasztság körében, s ez a magasabb arány például a megnövekedett és értelmesen felhasználni nem tudott szabad idõ miatt máig ezen a színvonalon maradt. Ugyanakkor pedig az egyéni gazdák körében is ugrásszerûen, a szövetkezeti gazdákat jóval meghaladó mértékben nõtt az õngyilkosság, mert... Hagyjuk itt abba a következtetést, többet a mindenki által sejtettnél nemigen tudnánk mondani, s jelezzük a pontokkal, ez is olyan téma, amit meg kellene nézni közelebbrõl is.

Lássuk azonban, általában hol lyukasabb a háló, hol kisebb a kötõerõ? Mindenekelõtt az idõs emberek körében, különösen az egyedül maradt idõs emberek körében. A házasság, a gyermek megtartó erõ; a családi állapot szerint a legesendõbbek az özvegyek, és õket követik az elváltak. Korábban egyértelmûen „városi betegség” volt az õnpusztítás, de mostanában nemcsak nálunk, másutt is változik a helyzet. Mint késõbb látni fogjuk, a tanyás vidékek egyre inkább megelőzik ebben a tekintetben a városi népességet. A férfiak általában kétszer-háromszor olyan gyakran lesznek õngyilkosok, mint a nõk. Mindez statisztika, s mögöttük az emberek, akik kiléptek az életbõl. Pedig elképzelhetetlen olyan helyzet, olyan szerencsétlenség, amibõl az önakasztás az egyetlen kiút.

ÉVESZMÉK SOROZATBAN

A történelem folyamán az emberek, a különbözõ társadalmak eltérõen vélekedtek az õngyilkosságról. A kollektív társadalmak általában elítélték, büntették. A személyiség fejlõdésével, elõtérbe kerülésével egyre inkább az egyén jogának tartották, hogy dönthessen még ilyen szélsõségeken, visszavonhatatlanul is saját sorsa felõl. Az ókori Athén akkor nem büntette az õngyilkosságot, ha kellõ indokok alapján a szenátus engedélyezte. XIV. Lajos Franciaországa az õngyilkost a szemétre vettette. Javait elkobozták, társadalmi rangjától megfosztották, kastélyát lerombolták, címerét összetörték. Csak az 1789-es forradalom törölte el ezeket a rendelkezéseket. Oroszországban a kísérletet is pénzbüntetéssel sújtották, New York államban is: 200 dol-

lár és 2 évi börtön volt a büntetés. Nálunk jelenleg az öngyilkosságban való közreműködést büntetik csak, maximum 3 év börtönnel.

Van, ahol a népdal még dicsőíti is az öngyilkosságot (szerb-horvát folklór, Fehér rózsza), nálunk a népköltészet legszomorúbb darabjai sem ismerik azt a fajta halálhangulatot, ami végigvonul a magyar költészetben. Bár ezt a kérdést senki sem vizsgálta, mégis azt hiszem, közvéleményünk egyre elnézőbb az öngyilkossággal szemben, különösen elnézőek a szellemi foglalkozásúak, a városlakók. Falun még mindig szégyen, de ott is egyre kevésbé, s hogy a kísérletet eltítkolják, annak nem az öngyilkosság elítélése az oka, sokkal inkább komolytalanságuk miatt szégyellik magukat. Bizonyos körökben mintha tekintély-, presztízsnövelő hatása lenne az öngyilkosságnak (fiatalok, értelmiségiek) feltehetően a nagy irodalmi alkotások példái nyomán, másrészt azért, mert a közvélemény csak a nagy, a sikeres emberek (Hemingway, József Attila, Juhász Gyula, Rozsos István stb.) önpusztításáról értesül. Mindebből az következne, hogy az értelmiségiek körében több az öngyilkos, mint a többi rétegben, osztályban; városban több, mint falun. De ennek az ellenkezője az igaz. Mégis úgy érzem, különösen a közvéleményt meghatározó hangadó értelmiségi vélemények alapján, hogy egyre elnézőbbek, közönyösebbek vagyunk az öngyilkossággal szemben. Jó lenne megvizsgálni ezt is közelebbről.

Éppen a téma nem, vagy nagyon hiányos ismerete miatt a közfelfogásban rengeteg tévedés él. Legközkeletűbb ezek közül, amelyik az öngyilkosokat elmebetegnek, pszichopátának tekint, holott az elmebetegek között ritka az önpusztítás — az öngyilkosok legfeljebb 2—3 százaléka kerül ki közülük — és csupán a neurotikus, különösen a lehangoltságra hajlamos betegek aránya lehet magasabb közöttük az átlagnál. (A depresszió sok esetben más tünetekben jelentkezik.)

Keményebb kérdés az előbbinél a vallás, a vallásosság. „Bizony, elvették az emberek hitét, és nem adtak helyette semmit! Nincs ami visszatartson!” — mondják. S tegyük hozzá, már Durkheim is igazolta, hogy a katolicizmus megtartó ereje nagyobb, a katolikus vidékeken általában kisebb az öngyilkossági arány. Hetven esztendő elmúltával ez a tétel nem mindenütt érvényesül, van ország, ahol visszajára fordul. Vagy itt van például a sok öngyilkossággal terhelt Izrael, pedig más vallású közösségekben a zsidó vallásnak van kiemelkedően a legnagyobb megtartó ereje. Vagyis a tételek, mint ez is, mind jobban függenek a helytől és a vizsgálódás időpontjától. Ezen az alapon hazánkban sem lehet megmagyarázni az öngyilkosság területi változásait, ami persze nem azt jelenti, hogy nincs olyan hely, ahol a vallási tényező szerepe jelentős.

A vallással kapcsolatos nagy tévedés az, hogy visszatartó erejét a tiltásnak tulajdonítják, annak, hogy az öngyilkost nem temetik el, hanem a temető árkába kerül (ez egyébként már régen megszűnt). A Biblia nem ítéli el az öngyilkosságot, a vele kapcsolatos büntetéseket csak az arles-i és prágai zsinat hozta (452. ill. 563-ban). Mennyire lehet az ilyesfajta tiltásnak szerepe, különösen a mai világban, vitatható. Nem a tiltások, vagy a túlvilággal való fenyegetés riasztotta jobban vissza a katolikust, mint a protestánt, hanem a társadalmi összetartó erő — a szálak a hálóban —, amit a közös hiedelem, gyakorlat és szemléletmód határozott meg! Az átmeneti korok mindig nehezek, több bizonytalansággal járnak („nem adott helyette semmit”). De a múltó hagyományok akkor sem hozhatók vissza, a vallás nem alkalmas az öngyilkosság csökkentésére. Még valamit azért említsünk meg, amiről nem szokott szó esni. Azt hiszem, a gyónásnak a gondoltnál is nagyobb szerepe volt, esetenként még van is a katolikusok kicsiny öngyilkossági arányában. A bűnös, a lelki beteg gondolatait, érzéseit, legtitkosabb vágyait s a cselekedeteit is feltárhatja a pap előtt — akinek még a modern pszichiáternél is jobban kell tudni hallgatni —, és éppen ez a kibeszélés, meghallgatás oldja fel a gyónó feszültségeit, segíti gyógyulását.

Az egyik legszélesebb körben elterjedt nézet az öngyilkosságot a nyomorral hozza összefüggésbe, és egy-egy esetről hallva, csodálkozva csapják össze kezüket

az emberek: „pedig mindene megvolt!” Mondható, általános tapasztalat, hogy első-sorban nem a legtöbbet szenvedők lesznek öngyilkosok, sőt például a nyomornak határozott megóvó hatása van! — amint ezt nagyon sokan kimutatták. Természetes is ez. A küzdelem, a létbizonytalanság éppen az élni akarást váltja ki és nem az önpusztítást (ezzel van összhangban az az általában érvényes összefüggés is, hogy a háború csökkenti az öngyilkosok számát). Már Durkheim is azt írja: „Az emberek azokban a korokban és osztályokban válnak meg legkönnyebben az élettől, amikor és ahol az élet a legkevésbé nehéz.” Nagyon kétes értékű ezek után az az itt-ott fellelhető büszkélkedés, amit az vált ki, hogy nálunk anyagi nehézség miatt mindössze 10—20 ember vet véget az életének, pedig a harmincas években... Olcsó büszkeség. A hivatalos oki — egy okra szorító — statisztikák nem eléggé megbízhatók. Ahogy a harmincas években divat volt azt írni a lapra, „tettének oka: anyagi nehézség”, ugyanígy divat ma, miután megkérdezték a hátramaradottakat, hogy „Járt-e orvoshoz?” vagy „Ivott?”, beírni, hogy beteg volt, vagy alkoholistá. Egyébként, ha a nyomor felől próbáljuk megközelíteni a kérdést, akkor a listavezetők között található leggazdagabb európai államokkal — Svédország, Svájc, NSZK — vagy nem tudunk mit kezdeni, vagy olyan füle-farka sincs rossz politikai cikkeket gyártunk, mint nyugati kollégáim, amikor erről a témáról velünk kapcsolatban írnak.

A legveszélyesebb tévedések közé tartozik az öngyilkossággal fenyegetőzőkről azt hinni, úgy vélekedni: „Amelyik kutya ugat, nem harap”! Számos vizsgálat kimutatta, hogy az öngyilkosok 70—90 százaléka előzőleg valami jelét adja tettének, esetleg be is jelenti, de a környezete ezt rendszerint nem veszi komolyan. Pedig az öngyilkosok körülbelül 10 százalékanak, 300 embernek korábban már egy vagy több sikertelen kísérlete is volt! Elkeserítően szeretet nélküliek azok a kapcsolatok, ahol nem elég jelezni, bejelenteni az öngyilkosságot, végre is kell hajtani ahhoz, hogy odafigyeljenek.

Nemcsak a tájékozatlanság, a hallgatás okozza, hogy oly sok téves nézet él a gyakorlatban témánkról. Hozzájárul ehhez, hogy még aki legtöbbet kénytelen foglalkozni ilyen esetekkel, az orvos is többnyire csak a kísérletesekkel találkozik (arról nem beszélve, hogy ha nem elég érzékeny és érdeklődő, nem lát túl az egyedi eseteken). De miért szűrhető le más kép az öngyilkossági kísérletekből, mint az úgynevezett sikeres öngyilkosságokból? A kettőt élesen el kell különíteni, szélsőséges eseteiről még azt is állíthatjuk, alig van közülük egymáshoz. Több-kevesebb különbségtételre hívja fel a figyelmet az a tény is, hogy amíg a tízszeres gyakoribb kísérletesek 70 százaléka a nő, addig a sikeres eseteknél megfordul az arány, itt már a férfiak aránya 70 százalék. Az öngyilkossági kísérlet egyik célja éppen az öngyilkosság, a halál elkerülése! Dunaújvárosi orvosok tapasztalatai szerint a kísérletezőknek háromnegyede nem akar meghalni, csak megjátszásból, megijesztésből, terrorizálásból vesz be két Aszpirint, vagy elkeseredett rossz kapcsolata miatt, komolyan nem gondol a halálra, de szívesen átalussza a konfliktus idejét. A kísérleteseknek mintegy 15 százalékanak súlyos a problémája, meg is akar halni, de fél a haláltól, éppen ezért kétértelmű előkészületeket tesz. (A halálozási arány náluk már jelentős.) Mintegy 10 százalékra tehető azok száma, akik minden áron véget akarnak vetni az életüknek, őket csak a véletlen folytán szokták megmenteni. Egyébként az országos statisztikák szerint az öngyilkossági kísérletesek 98 százaléka 8 napon belül gyógyul. (A leggyakoribb altatószerekkel szemben hatásos ellenszert fedeztek fel.)

Nehéz minderről megfelelően beszélni. Mert félő: vagy az igazság ellen vét az ember, vagy lekicsinyli a kérdést. A már említett adat is arra hívja fel a figyelmet, hogy minden kísérletet komolyan kell venni. Sokan vannak, akik csak két-háromszori nekirugaszkodás után tudnak megválni az élettől, s éppen ez a gyötördés mutatja, ők a legesélyesebbek a sikeres mentésre. Ugyanakkor azt sem lehet elhallgatni, hogy az érzelmi zsarolásra nem kell reagálni, mert siker esetén az illető újabb céljai elérésére megismétli a látszatkísérletet, s effajta fenyegetőzésekre ren-dezi be saját és környezete életét.

OMLADOZÓ CSALÁDI BÁSTYÁK

Vajon az öngyilkosság mennyire függ az egyéni sajátosságoktól és mennyire a társadalomtól? Legszívesebben rávágnám a tetszetős 40:60 arányt, pedig szinte elképzelhetetlen az ilyesfajta mérítség. Mert vajon a lelki sérülés egyéni sajátosság? És akkor is az marad, ha tudom, hogy személyiségzavarának elsősorban durva, alkoholistá apja az oka, aki viszont azért iszik, mert a háború megnyomorította, s a felesége emiatt megcsalja... Jobb híján maradjunk a megszokott terepen, s mondjuk azt, hogy az öngyilkosság okai rendkívül összetettek, alapvetően legalább ket-tősek: társadalmiak és egyéniak, de ez utóbbi is lehet pszichológiai és biológiai. Szükséges talán itt megemlíteni: meg kell különböztetni az okot a kiváltó tényezőtől. A statisztikák, a környezet többnyire a kiváltó tényezőt tartja okként számon (egy orvos a közelmúltban úgy kicsinyellte le a kérdést, hogy az újságírónak elmesélt egy esetet, ahol egy cipőfűző elszakadása „miatt” kísérelt meg valaki öngyilkosságot...). A pohár sokszor nagyon csekélységtől telik be, a lényeg viszont az, hogy mivel van feltöltve?! Nem csupán keserűséggel! Számos társadalmi szempontból semleges, sőt pozitív tényező is hozzájárulhatott az egyén meghasonlásához.

De vajon miért lesz öngyilkos az egyik ember hasonló gondok, bajok, feszültségek közepette, és miért nem lesz az a másik? Milyen típusú feszültségek vezetnek az öngyilkossághoz, milyen személyiség hajlamos rá? Valószínű, hogy az öngyilkosok személyiség típusainak megoszlása nem tér el lényegesen a népesség átlagától. Kik azok mégis, akik más kiutat nem találnak feszültségeik feloldására, mint a menekülést az életből? Feltehető, hogy többségben vannak közöttük, akiknek a személyisége sérült. A legtöbb károsodás és a legmaradandóbb károsodás, más irányú vizsgálatok szerint, elsősorban gyermekkorban éri az embert, akkor, amikor a közösségi viselkedés módjait tanulja. Vagyis kérdéseink többsége a családba vezet, abba a közösségbe, amelyik az emberkét a jövőre „programozza”, s kevésbé a felnőttkori családba, s még kevésbé a munkahelyre, amelyiknek a szerepe feltehetően kisebb, mint azt sokan hiszik (mondhatjuk azt, hogy az okok, amik miatt a terhelést képtelen elviselni egy-egy ember, jobbára a gyermekkori családba vezetnek, az öngyilkosságot kiváltó tényezők pedig a felnőttkori környezetbe, munkahelyre).

„Ó, csillag, mit sírsz! Messzebb te se vagy, / Mint egymástól itt a földi szívek!” — írta Tóth Árpád, s a család mai változásait figyelve, óhatatlanul eszünkbe jutnak ezek a sorok. Túlzó pesszimizmus lenne? A fejlődés világszerte, így jobbára nálunk is azt mutatja, hogy a tartós kis közösségi kapcsolatokat egyre inkább az összetett csoportokkal való kapcsolatok, a csoporton kívüliekkel való rövid találkozások váltják fel. Az alkalmoszerű ismeretségek számának növekedése csak a családdal való érintkezés rovására történhet. Legjobb esetben naponta 4—5 órát tölthet együtt a család, de az otthoni teendők s a televízió ezt az időt is jelentősen csökkentik. Ugyanakkor a munkahelyen felszabadultabbak az emberek, közlékenyebbé váltak, gyakoriak a bizalmas személyes kapcsolatok, sok esetben még olyan intimítást is tudnak egymásról, amit a család minden tagja sem ismer. (Nem véletlen, hogy a válásoknál oly sokszor szerepel harmadikként a munkatárs, akivel több időt töltenek együtt, mint a családban.)

Hová tűnt az együtt élő, együtt dolgozó falusi család? A társadalmi változások következtében az egyén érzelmi helyzete is változik, a család szerepe módosul, de fogalmaink, elvárásaink vele szemben lassabban változnak, vagy másik oldalról: egyre gyorsabban avulnak. A polgári család lazul, töredezik, széthullik, az új típusú családról meglehetősen hiányosak az ismereteink, bizonyos mértékig a régi, idejétmúlt családtípust a broncsoljuk, foltoztatjuk. Nem tisztázott, hogy a külső hatások milyen változásokat okoztak például a gyerekek és felnőttek viszonyában, személyiségében, mi maradt meg a korábbi szerepekből, s milyen új funkciók keletkeztek. Régen a család az egyéniség védelmét jelentette, ma ennek érdekében a gyerekek kiválnak a családból. Zárt család már alig-alig létezik, a családok létszáma egyre csökken. (Sőt a nagycsaládokat bizonyos lenézés, ellenszenv veszi körül.)

Nálunk is megjelent, sőt szaporodik a teljesítményre irányított család, az érzelmelemre építettel szemben. A teljesítmény az élet számos területén előtérbe kerül, fiatalok egy részének körében a szexuális kapcsolatban is fontosabbá válik a mennyiség, mint az érzelmi érték. A családot összetapasztó érzelmi erők szerepe egyre csökken, ez pedig növeli a pszichés veszélyeztetettséget. A családban az érzelmi hiány állandóvá válik. Szenved ettől a szülő is, s a hiányt úgy próbálja pótolni, hogy anyagilag többet ad. Számos vizsgálat bizonyítja, hogy a fiatalok a családi átlagnál magasabb, sokszor jóval magasabb színvonalon élnek, ami csak újabb feszültségeknek a forrása, mert a társadalom ezt a kivételezést nem ismeri el. Olykor az iskola is növeli ezeket a feszültségeket azzal, hogy a teljesítményt mindennél fontosabbnak tartja.

Az értékek válságának korát éljük, szokás mondani. Ha a válságot túlzónak is tartjuk, a rendkívül gyors változásokat el kell ismerni. Ezeket az érték- és normaváltozásokat leginkább a fiatalok sínyik meg. Ilyen körülmények között vagy ki tudják alakítani egyéni értékrendjüket, vagy hosszasan és tartalmatlanul, mindent megkérdőjelezve csapódnak ide-oda, mert nem tudnak mibe fogódzkodni. A fiatalok találkozása az élettel egyébként is felveti az elmúlás gondolatát is. Ha ebben az időszakban nem kapnak elég szeretetet, sőt ellenséges magatartással találják magukat szembe, könnyen esnek világfájdalmas hangulatba, s hajlamosak a társadalmi normák megsértésére, végső fokon ezen az úton eljuthatnak az öngyilkosságig is. De lényegesen több azoknak a száma, akik ezeket a sérüléseket viszik magukkal, s csak akkor törnek össze, akkor mond csődöt alkalmazkodóképességük, amikor különböző nehéz helyzetekbe, feszültségek közé kerülnek. Feltűnő, hogy egy alkoholizmussal kapcsolatos KSH-vizsgálat során (az alkoholizmus és az öngyilkosság bizonyos rokonvonásokat mutat!), hány emberről derült ki, hogy szeretetlenség, durva bánásmód, az egyik szülő elvesztése, válás stb. miatt szenvedtek nagyon mélyen őrzött lelki sérülést, személyiségzavart, s kisiklásuknak ez volt az egyik oka.

Túlságosan kihangsúlyoztuk eddig a családi intézmény változásának negatív tényezőit, pedig kedvező változások is történnek — bár a változások, mint már említettük, mindenképpen igénybe veszik az egyének alkalmazkodóképességét, növelik feszültségeit. Még az olyan önpusztítást fokozó jelenség, mint a válás is, hord magában bizonyos kedvező hatásokat is, szaporodása kisebb mérvű ráutaltságra, a nagyobb egyéni biztonságra mutat.

ISMERD MEG MAGADAT!

Akárhogy is emelünk ki fontos vagy annak vélt jelenségeket, az öngyilkosságok sohasem magyarázhatók egyetlen okkal vagy az okok egy csoportjával. Tessék például közös nevezőre hozni az önégető vietnami papot és a 68 éves, önmagának is terhet jelentő rúzssai paraszt önakasztását! De példálózni a végtelenségig lehetne.

Meglepő, hogy a leghétköznapibb eseményekben is mennyi sérülést tudnak az arra hajlamosak összeszedni! Hiba lenne ezeket lebecsülni. Inkább azon kellene gondolkodni, miként lehetne a felesleges összeütközésektől megkímélni az embereket. Nélkülük ez nyilvánvalóan nem megy. De hogyan növelhető az önismeret? Aki nem bírja a vér látványát, az rendszerint elkerüli az utcasarki baleset tumultusát. Vajon a meddő összetűzéseket, előre látható kudarcokat, vitákat miért nem kerülik ki sokan éppen így?

Gergely Mihály is felveti, s más szerzők is: feltűnő, hogy az öngyilkosságot elkövetők többségének „alacsony szintű az önismerete, műveltsége csekély, felszínes, s ez a tény szerepet játszott valamennyiüknél abban, hogy nem voltak képesek eligazodni az öngyilkossághoz vezető összeütközések sorozatában”. Vagyis a közösségi élet viselkedési módjait nem, vagy csak hiányosan sajátították el gyermekkorukban. De van, ami felnőttként is hamis ábrándban ringatja őket: az egyenlőség egyoldalúan beléjük sulykolt tudata.

A nyomorító nagy egyenlőtlenségek megszüntetésére, átlépésére éveken, sőt évtizedeken át túlzottan hangsúlyoztuk az emberek egyenlőségét, elfeledkezve arról

szinte teljesen, hogy még a legeszményibb egyenlőség közepette is megmaradnak bizonyos különbségek az öröklött, de a szerzett sajátosságokban is. Érthető, hogy minden eszközzel át kellett törni az egyenlőtlenség gátjait, beidegződéseit, de ma már szükség lenne arra is, hogy jobban bele oltasuk az emberekbe az önismeretet, a készséget saját képességeinek mérlegelésére, helyes értékelésére. Nem pusztán ifjúkori túlzás, divatmajmolás mutatkozik meg abban, hogy annyian akarnak női fodrászok, orvosok vagy táncdalénekesek lenni. Baj van a szülők ön- és gyermekértékelésével is! S így fordulhat elő, hogy például beszédhibás, dadogós fiatalok jelentkeznek a tanárképző főiskolára.

1968 után gyakoribbá váltak a törekvések, hogy különbséget teszünk eredményeik alapján nemcsak a gazdasági egységek, de az emberek között is. Csakhogy az ilyen méretekben nem várt és kellemetlen mellékjelenségek (munka nélkül szerzett jövedelmek, ügyeskedések stb.) azzal jártak, hogy a közvélemény tekintélyes része elutasít mindenféle különbségtételt. Nem lehet ezt azzal elintézni, a közepek és a tehetségtelenek nem tudnak beletörődni, hogy bizonyos szempontokból nem eshetnek a legjobbakkal azonos elbírálás alá — bár ennek is igen jelentős a szerepe. Még párttagok közül is sokan a jogos, szükséges különbségtételben is nézeteink, elveink megsértését látják, s ennek megfelelően vélekednek róla. Az egyenlősdihez szokott emberek megkülönböztetése, például a legjobbaknak juttatott nagyobb fizetés, jelentős feszültségek forrása lehet, s számos embernél okoz meghasonlást.

Közben a társadalom óriás ingája keresi az új körülményeknek megfelelő egyensúlyi helyzeteket, s pillanatnyilag az erkölcsi egyensúly eltolódott, több szabályozó kevésbé tudja kifejteni a hatását, elsősorban erkölcsi elveink végrehajtása bizonytalanodott el, s mindez lehet, hogy rövid távon hozzájárul az amúgy is magas öngyilkossági arányszám további lassú növekedéséhez. A nagy egyenlősdi, a korábbi mérce tovább nem használható, az újat viszont nehéz megteremteni. Az emberek elbizonytalanodtak, hogy mi a helyes és mi nem, mi az, amit jogosan várhatnak, sőt követelhetnek, így aztán egyre többen tartanak igényt mindenre. A magasabb életnívó, a szerzés nagyobb lehetőségei új meg új vágyakat szülnek. Nő azoknak a tábora, akik követelőzőbbé válnak a társadalmi normákkal szemben úgy is, hogy fellépnek ellene, felrúgják őket, és úgy is, hogy szigorúbb normarendszert követelnek. Az elérhetetlen, sok esetben pontos, szabatos megfogalmazása híján elérhetetlen cél örömtől nem nyújt, csak hajszát jelent. Az öngyilkos kísérletesek közül egyre többen kezdik úgy vallomásukat a pszichiáternek: „Nem kerestem elég pénzt...”, „Nem tudott gazdálkodni, rosszul bánt a pénzzel...”, „Azt fogta rám, hogy elloptam hazulról kétszáz forintot...” stb.

Az bizonyított, ha kevesebb korlátot érez az ember, egyre elviselhetlenebbé válnak számára az ésszerű, szükséges korlátok is. Minden ellen tiltakozik, amiről úgy érzi, hogy gátolja a szabad mozgásban — s ez alatt egyre inkább a szabad szerzést érti. Szerezni, szerezni, szerezni! Szomjazik a dolgokra, a boldogságot mindig a következő pillanattól várja, aztán amint megszerzi, már nem érdekes, nem tud vele mit kezdeni, nem a hasznáért kellett neki, hanem szokásból, divatból, a tekintély miatt. Az ilyesfajta lázas türelmetlenség nem ismeri a lemondást, egyre feszültebb helyzetbe kerülnek e mánia megszállottjai, és ilyen körülmények között a legkisebb kudarc, nehézség is végzetes lehet. Valami ilyesmi játszhatott közre például az egyik leggazdagabb szatymazi paraszt öngyilkosságában.

Ha már szóltunk az esztelen presztízsversenyről, ne hagyjuk említetlenül a nemesebb versengést sem. Lehet, hogy elfogultsággal vagy tájékozatlansággal vádolnak, de nem emlékszem arra, hogy neves, legalábbis első osztályú, magas szinten versenyző sportolóink közül bárki is öngyilkos lett volna. Vallom, hogy különösen fiatalon az egyéni sportok, majd később a csapatsportok olyan értelemben is nemesítik az embert, hogy képességeit, „formáját” jobban tudja értékelni, s az átlagosnál jóval szívósabban tud küzdeni reálisan megállapított céljai eléréseért. Az edzett emberek a törések, vereségek után képesek százszor talpra állni, újrakezdeni.

Itt van még a nagy áldás és a nagy veszély, a gyorsan növekvő szabad idő. Hányan, de hányan nem tudnak mit kezdeni magukkal, mert az olvasásra nem

szoktatták rá őket, mert csak dolgozni tudnak, szerezni, de élni a megtermelt javakkal már nem. Szinte mindegy, hogy honnan indulunk el, hosszabb vagy rövidebb úton a kulturális színvonal növelésének fontosságához jutunk. Gondjaink többségén át ide vezet a fonál, mégis úgy teszünk sokszor, mintha nem lenne több az egész a mozibajárásnál.

A FORRÁSKÚTI „VILÁGCSÚCS”

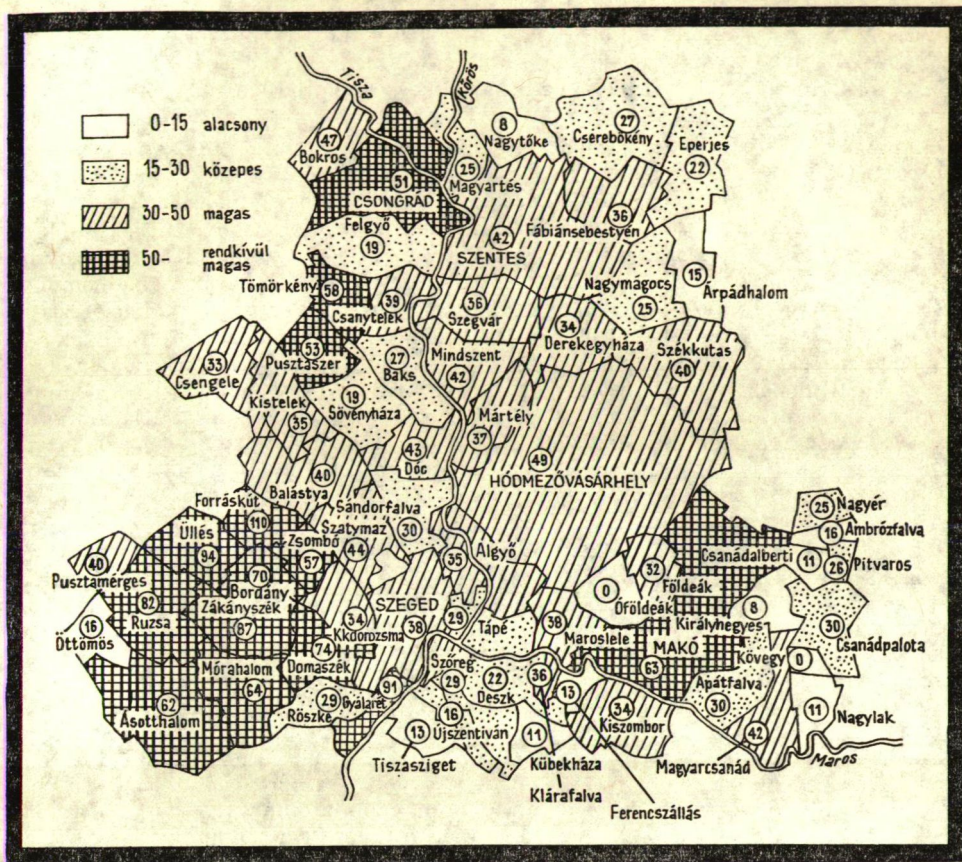
Illő lenne a számokról is szólni. Van tehát egy öreg földrész, ahol gyakoribb az öngyilkosság, mint másik négy társán. Ezen belül a világon az öngyilkossággal leginkább fertőzött terület Közép-Európa, s ennek egyik országában, hazánkban, másfélszer annyi az öngyilkosok aránya, mint az utána következő országokban. Tizenkilenc megye közül hosszú idő óta Csongrád áll az élen, ahol az öngyilkossági arányszám egy ugrásszerű változás után tavaly már majdnem kétszerese volt az országosnak és másfélszerese az oly sokszor riasztónak tartott nyugat-berlininek, s ahol többek között található egy gazdag, jómódú, rendezett, külső szemlélő számára nyugodt életet élő falucska, *Forráskút*, ahol az öngyilkossági arányszám tízéves átlaga háromszorosa az országosnak, ahol évente átlagosan három emberrel adóznak, nem tudni kinek és nem tudni miért, s ahol 1970-ben hat férfi vette nyakába a kötelet. Ez fonál a glóbusztól kedves falucskánkig, *Forráskútig*, olyan, mint egy mese, s nemigen akarjuk észrevenni, hogy mennyire nyomasztó.

Mi jellemzi öngyilkossági szempontból Csongrád megyét? Mielőtt megvizsgálánánk a térképet, meg kell magyarázni egy eddig is használt szakkifejezést. Öngyilkossági arányszámnak, rátának nevezik a 100 000 lakosra jutó öngyilkosok számát. Ezzel az adattal New Yorkot is össze lehet hasonlítani Rúzsával, mivel kiszűri a lélekszámbeli különbséget. És most lássuk a térképet, amit tíz év közel kétezer Csongrád megyei öngyilkossági adatainak feldolgozásával kaptunk. (Ezek az adatok nagyon kis mértékben eltérnek a megyére vonatkozó országos adattól, mert a megyében lakó, de azon kívül, tehát Budapesten vagy másutt elkövetett öngyilkosságok hiányoznak belőle, de ez az eltérés nem lényeges, és ilyen viszonylag hosszú időszak: s ily nagyszámú eset adatai eléggé általános érvényűek, mentesek az időszaki kilengésektől.) A kiszámított arányszámok alapján a településeket négy csoportba osztottuk. Alacsony öngyilkossági arányszámot mutató településekre (0–15 százalékre), közepesre (15–30), magasra (30–50) és rendkívül magasra (50 fölötti). Amit mi alacsony értéknek nevezünk, annak a felső határa körülbelül az európai átlag. A közepes kategóriában található a WHO által említett kiugróan magas rátájú országok — kivéve Kanadát, amelyik az előzőbe és hazánkat, amelyik a következő csoportba sorolható. A „nagy nyolcas” 1968-as adatai: Ausztria 21,9, Dánia 20,5, Finnország 21,6, NSZK 20,4, Svájc 17,0, Svédország 21,5. Nem tudni, hogy miért maradt ki a sorból Csehszlovákia (24,5). A magas kategóriába az országok között egyedül hazánk található (33,7), ide sorolható a városok közül az említett Nyugat-Berlin, Budapest (36,4), Debrecen (36,4) és Szeged (45,2), és tíz megye (Baranya, Békés, Fejér, Hajdú-Bihar, Heves, Komárom, Pest, Somogy és Szolnok). A kiugróan magas, vagyis 50 fölötti rátával rendelkezik Csongrád megye 1968-tól (51,9, majd a következő években 50,9, aztán 61,6).

Az öngyilkossági arányszám az elmúlt tíz esztendőben a megye községeiben 41,0, a négy járási jogú városban 51,1, Szegeden 38,0 (a városokban együtt 45,2), illetve a megyében összesen 43,4 volt, és kisebb visszaesésekkel lassú emelkedést mutat.

Szembetűnő, hogy az egyetlen Makót kivéve — amelyről feltehető, hogy kiugróan magas értéke (a tízéves átlag 62,9) nemcsak a magyar városok között az első — a nagy öngyilkossági gyakoriságú területek mind a Duna—Tisza közére esnek. A járások között a szegedi vezet (47,2), a legritkább az öngyilkosság a makói járásban (28,2), s így még inkább kiugró a járási székhely páratlanul magas adata. (Csongrád városé tizzel kevesebb, 51,7). Az alacsony rátájú csoportban elsősorban a makói járás községei találhatóak, köztük a 7–800 lakosú Kövegy és Óföldrék, ahol tíz esztendő alatt egyetlen öngyilkos sem volt. A közepes rátájú községek nagyjából

egyenlő számban fordulnak elő mindhárom járásban. A következő csoportban találjuk Szegedet (38), Hódmezővásárhelyet (49,1) és Szentest (42,4). A Baja felé mutató fekete sáv, az „öngyilkos tölcser”, 12 homoki községet foglal magában, s az említett Forráskút mellett a leggyakoribb az öngyilkosság Domaszéken (74,2), Gyálaréten

(91,5), Rúzsán (82,0), Úllésen (94,5) és Zákányszéken (86,7). Más területről ebbe a csoportba tartozik a két említett város, Makó és Csongrád, és egyetlen község, Tömörkény.

Ha az 1962—71. évek közötti dekádöt két ötéves szakaszra bontjuk, megállapítható, hogy melyek azok a települések, ahol nagyjából egyforma, stagnáló az öngyilkossági arány, melyek, ahol csökkenő és melyek, ahol növekedő ez az érték. Csökkenő tendenciát mutatnak az adatok Dócon, Szőregen, Mindszenten, Földéakon, Kiszomboron. Jelentősen nőtt az öngyilkosságok száma Ásotthalmon, Balástyán, Bordányban, Csengelén, Kisteleken, Mórahalmon, Pusztamérgesen, Pusztaszeren, Rúzsán, Zsombón, Bokroson, Szegváron és Csongrádon (körülbelül kétszeresére), illetve Sándorfalván és Derekegyházán (közel háromszorosára), Magyarcsanádon (négyeszeresére), Gyálaréten (ötszörösére) és Maroslelén (kilenceszeresére). Bár néhány községben nagyon kevés esetből adódott a feljutás, a növekvő öngyilkossági tendenciát mutató települések népes csoportja azt sejteti, a megyei adat további növekedése, romlása várható.

Több településen tapasztalható nagy eltérés az éves adatok között. Csendesnek mondható időszakokat valóságos öngyilkossági hullámok követnek. A kiugróan magas értékek elsősorban 1970-ben és 71-ben fordultak elő, különös módon ezeket a hullámokat mindenütt férfiák önpusztítása vezette. 1970-ben Maroslelén öten, Forráskúton hatan, a következő évben Bordányban négyen, Üllésen hatan vetettek véget önszántukból életüknek. Ezek az esetek százezer lakosra számítva 150—250 közötti rátákat adnak, de elmaradnak az 1970-es rúzsai hullámtól, ahol ekkor tizenegy férfi lett öngyilkos. Az összes lakosra számítva, az arány meghaladja a háromszázat, ha csak az érintett férfinépességre vetítjük, akkor megközelíti a hatszázat.

Az említett tíz esztendő 1905 Csongrád megyei öngyilkosa a települések között a következőképpen oszlik meg: Algyő 21, Ásotthalom 40, Baks 7, Balástya 22, Bordány 20, Csengele 11, Deszk 6, Dóc 5, Domaszék 28, Forráskút 27, Gyálarét 6, Kiskundorozsma 32, Kistelek 30, Kübekháza 2, Mórahalom 39, Öttömös 2, Pusztamérgecs 7, Pusztaszer 12, Rószke 26, Rúzsa 32, Sándorfalva 18, Sövényháza 5, Szatymaz 18, Szőreg 14, Tápé 14, Tiszasziget 2, Újszentiván 2, Üllés 31, Zákányszék 29, Zsombó 12 és a szegedi járás összesen 520 (ebből az első öt esztendőben 205). Árpádhalom 2, Bokros 9, Csanytelek 16, Cserebökény 3, Derekegyház 8, Eperjes 4, Fábianszabony 10, Felgyő 4, Magyartés 2, Mártély 6, Mindszent 37, Nagymágocs 12, Nagytőke 1, Szegvár 24, Székkutas 17, Tömörkény 20 és a szentesi járás összesen 175 (ebből az első öt esztendőben 76). Ambrózfalva 1, Apátfalva 15, Csanádalberti 1, Csanádpalota 15, Ferencszállás 1, Földeák 13, Királyhegyes 1, Kiszombor 17, Klárafalva 2, Kövegy 0, Magyarcsanak 10, Maroslele 10, Nagyér 2, Nagylak 1, Óföldeák 0, Pitvaros 5 és a makói járás összesen 94 (43). A városok: Csongrád 105 (37), Hódmezővásárhely 264 (127), Makó 195 (100), Szeged 417 (189) és Szentes 135 (56). Összesen 1905 halott tíz esztendő alatt.

Mind közelebb és közelebb jutva az egyedi esetekhez, még fájóbban fogalmazódik meg a kérdés: Miért mutatnak az egyes települések ilyen nagy eltérést? És miért ilyen magas az öngyilkossági arányszám Csongrád megyében? Pillanatnyilag, közelebbi vizsgálódás híján, jobbára csak az elmondott általánosságokat tudnánk megismételni. Az mindenesetre figyelemre méltó, hogy ha a külterületi, tanyai népesség arányát ábrázoljuk térképen ugyanígy, a fekete foltok a két ábrán majdnem teljesen egybeesnek. Tévedés lenne persze azt állítani, hogy ez a lassan halódó életforma az oka a sok öngyilkosságnak, hisz cáfolatul itt van mindjárt Csongrád. Hogy a küszködő, itt-ott élethalálharcot vívó, idejétmúlt tanyasi életformának nagy szerepe van a magas megyei arányszámban, az biztos, de nem ez az egyedüli ok. Hisz például épp a kiugró Forráskúton példásan, okosan, tapintatosan és nagyon jó gazdasági körülmények között, lépésről lépésre oldják meg ennek az ellentmondásos világnak a gondjait, és mégis... Vagy itt van egymás szomszédságában két település, Rúzsa és Öttömös. A felületes benyomás olyan erről a két, egyformán nagy tanyavilágú településről, mint két tojáról, de az egyikben harmincketten, a másikban ketten választották tíz év alatt az önkéntes halált. Rúzsán magasabb a veszélyeztetettebb 60 éven felüli és a férfi lakosság aránya. De ez jó, ha a nagy különbség negyedét magyarázza. És Makó? Ez a város a szélsőséges demográfiai adatok listavezetője. Feltehetően a legöregebb városi település, a legkisebb születési arányszámú város. Az esendőbb öregek és az egykéző, vagy egyet sem szülő családok vajon milyen arányban magyarázzák a város elsőségét az öngyilkosságban? Tolulnak a kérdések, hágnak egymás sarkába, s válasz: nem tudom, nem tudom, nem tudjuk. És az adattenger partján ülve még inkább elkésztítő, hogy a megyében senki, de senki nem figyelt fel eddig erre a jelenségre, nem hallotta meg a jajokat. Miskolc, Debrecen, Pécs, Dunaújváros, de különösen Budapest, kisebb-nagyobb eredménnyel, de tett valamit, Szeged és Csongrád megye semmit. Pedig... De a kesergés nem segít, legfeljebb az elvégzendő munka riasztja el egy kicsit az embert, s egyelőre csak szalmaszálakba tud kapaszkodni, hogy a jogi karon diplomamunka készül a témáról, s talán néhány orvos is hozzákezd értékes tapasztalatai feldolgozásához.

Amennyi adatról itt szoltunk, csak rövid útra elég. Jó lenne elkészíteni az itt bemutatott térképnek az 1920-as vagy 30-as változatát, hogy megtudjuk, merről jövünk. Aztán következhetnének a részkérdések. Az olyan izgalmas feladatok, hogy az egyik gyárban miért több az öngyilkos, mint a másikban? „Munkahelyi ártalom”, netán „foglalkozási ártalom” is lehet az önpusztítás? Vagy: az olyan munkahelyi közösségeknek, mint például a szocialista brigádok, van-e visszatartó erejük? Van-e nálunk olyan település, mint a szomszéd megyében Kalocsa, ez a negatív Makó, amelyik egy „fekete tenger” közepéből emelkedik ki rendkívül alacsony arányszá-mával. (Vajon a katolicizmusnak milyen szerepe lehet ebben?) Tennivaló bőven van, csak jelentkező legyen!

AKI BETEG...

...haljon meg! — mondogatta nagyapám, nem kis malíciával, amikor az ágyat nyomtam, és befőttem vagy valami rendkívüli szolgálatot óhajtottam. Öngyilkossági eseteket tanulmányozva, sokszor érzi úgy az ember, hogy a magatehetetlenekkel, betegekkel szemben nagyon mélyen, titkolva és tagadva él és hat a vélemény: aki beteg, haljon meg! Nagyon kemény, sőt túlzó is ez a megállapítás, de nehéz szabadulni tőle, amikor tudja az ember, hogy az oki statisztikák szerint az öngyilkosok fele beteg volt és általában ugyancsak fele 60 évesnél idősebb. Említettük már, hogy ezekből az oki statisztikákból messzemenő következtetést nem lehet levonni, ez a két adat együtt mégis figyelmeztető, különösen ha azon gondolkodunk, csökkenthető-e valamiként az öngyilkosok száma?

Alljunk csak meg! Nincs itt ellentmondás? Hosszú fejtegetésben arról akarunk mindenkit meggyőzni, hogy társadalmi kérdéstről van szó, aztán kiderül, hogy az okok a biológiához, az öregedéshez, a betegséghez, az elmúláshoz vezetnek! Most is feltehető a már sokszor ismételt kérdés: miért lesz az egyik beteg öngyilkos, s miért ragaszkodik a nála sokkal súlyosabb állapotban levő, utolsó pillanatig az élethez? Nem arról van szó, ha egy-egy környezetben fellelhető hajlam a szeretetlenséggel és a feleslegességérzettel társul, akkor a kisebb alkalmazkodóképességű, betegségtől gyötört, munkában megfáradt öregek közül többen úgy látják, nem tehetnek mást? És itt megint csak ismétlésbe kell bocsátkoznunk. Az élet különböző és nagyon ellentétes eseményei szolgálnak ürügyül az öngyilkosságra, de ezek az ürügyek leg-ritkábban a jellegzetes okok. Azt hiszem, az ürügyek, vagy ahogy korábban nevez-tük őket, kiváltó tényezők és a valódi okok, az idős és beteg embereknél esnek a legközelebb egymáshoz. Nem egyezik azért ez a kettő itt sem, mert aki nem hordoz évtizedekkel korábbi sérülést, nagyobb esendőséget magában, az még ebben az állapotban sem fordul önmagával szembe.

Sok téves vélekedés közepette nagyon is felvilágosultnak, igazságosnak tűnik a megállapítás: az öngyilkos is épp olyan ember, mint mi, de gyengébb! Elismerem egyenrangúnak, hogye! Sőt erőm miatt, mert különb vagyok, még dicsőséget is érzek. Épp ezért könnyen elfogadható ez a nézet, de vajon nem az bujkál mögöt-te: aki beteg, aki gyengébb, haljon meg? Ez a vélemény teljesen az öngyilkosra tolja a felelősséget, én pedig, mint egyén, mint a környezet, a társadalom egyede, mosom kezeimet!...

Akad bizonyára, aki gyorsan felsorolná, különösen a betegek, de még az öregek érdekében is hozott lényeges intézkedéseket. Nem az eredményeket akarjuk tagadni, még csak megkérdőjelezni sem. Csak utalni szeretnénk arra a széles körben ismert tényre, hogy elsősorban falvakban idős, beteg emberek tízezrei élnek néhány száz forintos kegyelemkenyéren, rendszerint gyermekeiktől, de egy kicsit a társadalom-tól is elhagyatva. Hogy az ország teherbíró képessége véges, az tény, hogy gyerme-keink ezt látva, hogyan fognak majd velünk bánni, azt majd megtudjuk. De nem-csak a létminimum körüli élet terhe nyomja ezeknek az embereknek a vállát, ha-nem az egyre inkább teljesítmény felé forduló társadalom lenézése is.

Ahogy nő az átlagéletkor (ismét egy látszólagos ellentmondás az előbb kifejtet-tekkel), úgy nő a szellemi vagy testi betegségben szenvedők aránya. Az egyik olda-

lon több a beteg, a másikon nagyobb a versengés. Aki nem állja a versenyt, az lemarad, néha még családja is megbélyegzi, s könnyen lehet, hogy meghasonlik. Kisebbségi érzése támad, amikor látja a televízióban, a filmekben, a képes újságokban, a hirdetésekben, hogy a sikeres ember 32 fogú, vidám és napbarnított. Nem pusztán orvosi kérdés ez, s a mainál tökéletesebb rehabilitációs renddel sem oldható meg.

A tülekedésben a csökkent értékű, egészségű emberek egyre növekvő tábora a sor végére sodródik, az ő esélyük kisebb. A kudarcot felejtteni kell, környezete vagy hajdani családja példája nyomán a pohár után nyúl. Hogy ezen az úton „csak” az alkoholisták sokat emlegetett rendőri szoba — börtön — kijózanító szoba közötti forgóajtajáig jut el, vagy önmagával is szembe fordul, az szinte kiszámíthatatlan. Mindenesetre az öngyilkosok között az alkoholisták aránya 5—10 százalékra tehető, és ugyanennyi lehet azok száma, akik ittasan követték el megmásíthatatlan tetteiket. (Itt megint csak hangsúlyozni kell: az alkoholisták többségének személyisége károsodott!)

Beteg? Jönnek a borzalmas javaslatok: tegyük esztétikusabbá az öngyilkosságokat! J. Marshall amerikai filozófus azt tanácsolja, hogy az állam központi gázkamrák építésével segítse az öngyilkosságok végrehajtását. Beleborzong az ember, már a gázkamra említésébe is! Aztán jön egy dán, H. C. Seierup — még hozzá a népjóléti hivatal vezetője! — és azt javasolja: hozzanak létre olyan klinikákat, ahol a jelentkezőket, minél enyhébb, minél fájdalommentesebb módon segítik át a halálba. Az athéni szenátus engedélye helyett kórház... Hogy ezek a javaslatok micsoda. vihart kavartak, sejtethető. De akadtak pártolók is: „Bezzeg azon senki sem háborog, az ellen senki sem tesz semmit, hogy évente ezrek és százezrek otthon a lakásukban vetnek véget életüknek, csak akkor tiltakoznak, ha meg akarják könnyíteni az önpusztítást. Pedig egy rafinált módszer ez az öngyilkosságok csökkentésére! Mert a jelentkezőket orvosok, pszichológusok, papok hada venné kezelésbe, s térítené el szándékától.” Elkorcsosult ideológia, amelyik nem szembenézni akar a valósággal, csak letenni a terhet, manipulálni még az öngyilkosságot is. Tettekre szükségünk van, nagyon sokféle intézkedésre, de ilyenekre nem.

„MENTSÉTEK MEG LELKEINKET!”

Tudomásul vesszük vagy nem, évente több ezer öngyilkos vagy öngyilkosjelölt kiált segítségért. Tudunk valamit tenni értük? Bármilyen kegyetlenül is hangzik, a kutatások mai álláspontja szerint túlzott reményeket, rövid időn belül gyökeres fordulatot nem remélhetünk. Erre — a nagy állandóságot mutató, egy-egy országra jellemző öngyilkossági ráta gyors csökkenésére — a nemzetközi statisztikákban egyetlen példa ismert, Japáné. Ott rövid idő alatt felényire csökkent az önpusztítók aránya. Hogyan? — egyelőre nem tudjuk. De arra emlékszünk, hogy ez volt az az ország, ahol a második világháború alatt „hivatásos öngyilkosok” százait képezték ki, s a kamikázékat az ellenséges repülő és hajók saját életük árán való elpusztítása nemzeti hőssé tette.

Eleve lemondanunk egyetlen emberről sem lehet, s minden módszert, még ha oly kis eséllyel is használható, igénybe kell venni. Az persze nyilvánvaló, hogy az egyedi esetek kezelgetésétől gyökeres változást nem várhatunk, a kiváltó okokat kell felderíteni és megszüntetni. Es itt egyelőre még a felderítés áll előttünk, a vizsgálat, a kutatás, amiben oly sok az adósságnak.

Kiindulásunk: e sorsprobléma megoldása is csak a lenini normákat megvalósító szocializmus talaján képzelhető el. Ma még elég széles körben tekintik megoldhatatlannak a sorscsapásnak az öngyilkosságot, ami megbénítja a változtatni akaró szándékot, tudást, késleltetve ezzel is egy jobb közösségi légkör kialakulását. Ugyanakkor bizonyos óvatosság is tapasztalható még a problémát érző társadalomkutatók, orvosok, szociográfusok körében is, ami csak mélyíti a közgondolkodás téveszméit e témáról, s csak topogunk, topogunk, s e bűvös körből egyelőre nem tudunk kilépni.

A szocializmus kiteljesítése is változásokkal jár és a változások, mint állítottuk, újabb konfliktusokat, feszültségeket teremtenek, hozzájárulnak az öngyilkosság stagnálásához, vagy lassú emelkedéséhez. Nem kellene a változások hatalmas sodrását lelassítani? Naiv ez a kérdés, egyáltalán lehetne-e? A haladás visszafoghatatlan és a kifelé és befelé bizonyítás még sarkall is bennünket: gyorsabban, gyorsabban. Mert a történelmi körülmények folytán éppen a kevésbé fejlett, a múltbeli lemaradások garmadájaival terhelt országok kerültek a társadalmi haladás élvonalába. Az örökölt szinten megállni, vagy csupán tipegni előre, lehetetlen. Ami nem jelenti azt, hogy változásainkat nem lehet nagyobb körültekintéssel, jobb előkészítéssel, több ember-séggel és előrelátással végrehajtani.

A téma rendkívül bonyolult, s nem tudni, melyik teendő a sürgetőbb. A család, a család intézménye; a családkultúra mindenesetre az elsők között szerepel. Nehéz bármit is javasolni, mert mindent lehetne. Maradjunk tehát a napi teendőknél, csatlakozva egy hazai pszichológus kutatásaihoz. 1. Tovább kell fejleszteni a gyermekgondozási segély rendszerét, még jobban elismerve a gyermeknevelés, a családi légkör és szeretet társadalmi jelentőségét, jövőbe sugárzó fontosságát. 2. Bővíteni kellene, kiépíteni a naposiskola-hálózatot, ahová „élni járnak” a gyermekek. 3. Meg kell szervezni az iskolapszichológusi hálózatot, hogy a személyiségzavarokat időben ki lehessen szűrni, s előbb egyedileg, majd társadalmilag is el lehessen kezdeni a gyógyítást.

A kis egység, a család belső légkörének, összetartó erejének növekedése csak a társadalmi, a munkahelyi légkör és összetartó erő növelésével párhuzamosan képzelhető el. Mindenekelőtt azzal, hogy még következetesebben bontakoztatjuk ki a demokratizmust. Mert a közösség ügyeiben való érdekelttség az egyik legerősebb háló, ami visszafoghatja az egyént attól, hogy kiessen, kilépjen a társadalomból. Az új fajta közösségek — például szocialista brigádok — megteremtésének még nagyon az elején vagyunk, és sajnos nálunk például a klubrendszernek gyér és nagyon rossz hagyományai vannak, pedig céljaink valóra váltása az új típusú közösségek megteremtése nélkül elképzelhetetlen. Gergely Mihály is kiemeli a munkahelyi légkör fontosságát, javasolva, hogy országos rendelkezést hozzanak erről. Hogy a fenn született jó gondolatok hogyan olvadnak el, szállnak fel, mint a hajnali köd, arra túl sok példánk van. Ettől függetlenül sem hisszük, hogy ez az a téma, ami rendelkezéssel megoldható. Elsősorban, úgy gondoljuk, a vezető kiválasztáson múlik ez a tagadhatatlanul nagyon is feszítő gond. A természetes kiválasztás oly sok téves vagy torz elképzelés által befolyásolt, hogy az eredmény túl közel áll ma még a „hagyományoshoz”, vagyis hogy aprócska egyéni érdekek, összefonódások miatt a kellő tekintély és lehetőségek híján túl sokszor kerülnek még hűbéri kegyek folytán, hitbizományként valaki fennhatósága alá kisebb vagy nagyobb munkahelyek, területek. A kis vezetők (művezetők, brigádvezetők stb.) fontossága egy időben teljesen megszűnt. Átok volt, csupán teher, és a felülről kapott utasítások szolgai végrehajtása volt csupán a teendő. A munkásnak, gépíróknak és növénytermesztőknek rendszerint nem az igazgatóval, főosztályvezetővel vagy elnökkel van baja (bár ez utóbbival a jobban érvényesülő csoportérdek miatt többször), hanem elsősorban közvetlen irányítóival. Új igazgatót könnyebb találni, mint ezer brigádvezetőt — mondják. Pedig nem biztos. Mert a műhelyekben, brigádokban rendszerint ott van az az ember, aki embersége, tekintélye, igazságérzete stb. miatt alkalmas, talán egyedül alkalmas e kis közösség irányítására. Csak meg kell őt találni. Zöld utat kell adni a rátermettségnek, tehetségnek. És természetesen megbecsülést és jogokat.

Az alkoholizmusról felesleges még egyszer szólni, de hogy ez is egy intézkedéseket sürgető gond, az egyre nyilvánvalóbb.

Említsük meg a kevésbé átfogó intézkedéseket. Mindenekelőtt az öngyilkoskórház, szanatórium, klinika szükségességét. Ha ez csupán a 4—500 majdani sikeres öngyilkosnak és a ki tudja milyen jövőjű 1000—1500 kísérletezőnek mondjuk a 30 százalékát kezelné eredményesen — s egyben a tudományos kutatásoknak is központja lenne —, akkor is 150 embert mentene meg az életnek, 500 szorongásait szün-

tetné meg, a sorozatos kísérletekből adódó összeférhetetlenségről, munkakiesésről, táppénzről nem beszélve. Egyébként Cseh-Szombathy László szerint évente 3—400 ember a jelenlegi ismereteink alapján is megmenthető lenne (fél év alatt ennyien halnak meg közlekedési balesetben).

Világszerte elterjedten használják a segélykérő központokat, a barátságakciót, a telefon „tanácsadást”. Céljuk ezeknek nem lehet más, mint áttörni az elkeseredett ember belső ellenállását, kiépíteni új, más emberi kapcsolatokat. Hatékonysága elég csekély, de mégsem elvetendő. (Debrecenben működik!) Kételyeink csupán telefonkultúráltságunk miatt vannak. Akinek két kilométert kell gyalogolnia egy fülkéig, és az csak az érmeit nyeli, az vagy öngyilkos lesz már útközben, vagy önmaga ellen irányuló agresszivitását a telefonfülkén tölti ki.

Összegezés előtt sokakban felmerülhet, miért állítottuk, hogy az öngyilkosság az adott társadalmi formával, a szocializmussal nem hozható közvetlen kapcsolatba, ha azután mégis többnyire nagyon is mai gondjainkról szóltunk? Igen, mert mindegy, honnan cipeljük magunkkal ezt a terhet, nem mehetünk vissza 30—40 vagy száz esztendőre az időben, hogy ott tegyünk le. Másrészt, hogy a magyarokat jellemző magas öngyilkossági hajlam kialakult, az történelmi, társadalmi körülményeinkben kereshető, keresendő. Hogy ez a hajlam milyen kiváltó tényezők hatására fordul tragédiába, az csak a pillanatnyi társadalmi helyzetből, a kisebb környezet, község, járás hagyományaiból, kulturális tényezőiből — szubkultúra — stb. magyarázható. Vagyis azt állítom: a harmincas évek elején más tényezők miatt menekült el az életből háromezernyi magyar, mint most, hogy a szabadkai magyar nem azért iszik mérget, mint rőszkei vagy makói sorstársa. Vannak közös indítékok, gyökerek, ami nélkül nem jönne létre az önpusztítás, de a lökések tekintélyes részét a pillanatnyi környezet adja, éppen ezért kell vizsgálatát itt és most végezni, s éppen ezért nem várhatunk megoldást a más országokban folyó kutatómunkától. Mert a nemzet halottai az öngyilkosok, nagyon is a nemzet halottai: cselekedetükkel a ki tudja milyen messzi múltat kötik össze a jelenel, a maguk és a mi számunkra is végleges kötéssel.

Ismételjük csak: az öngyilkosság társadalmi jelenség, ami egyéni sajátosságokban és kulturális, szubkulturális adottságokban gyökerezik. Nem túl bonyolult ez? És reményteljes lehet az a vizsgálódás, amihez legkevesebb három irányból indulhatok neki? De miért várjuk, hogy egy társadalmi jelenség egyszerűbb legyen, mint egy anyagi? Márpedig a fény egyes tulajdonságait csak úgy tudjuk megmagyarázni, hogy hullámmozgásnak tekintjük, másokat pedig csak úgy, ha anyagi sugárzásoként, nagy sebességgel száguldó fotonok záporaként fogjuk fel. A fizikusok egészen jól elboldogulnak a fény kettős természetével, ez nem riasztja vissza őket a kutatástól.

A mi témánkban a végső megoldást csak a magasabb rendű közösséget teremtő szocializmus hozhatja testközelbe. Csak a szocializmus, még ha útkeresés, ellentétes törekvések, belemagyarázások, félreértések miatt, tapasztalatok híján csak kitérőkkel haladunk is ebbe az irányba. Hogy utunkat nem kívánt jelenségek is szegélyezik — mint minden eddigi társadalomét —, azzal szembe kell nézni, s meg kell próbálni, tenni ellene. Sok mindent tehetünk, csak misztikusan nem foghatjuk fel a kérdést, keserű lelkünkre gondolva, búsmagyarkodásba esve. Mert ettől csak csoda válthatna meg bennünket. Kutatni kell és remélni, minél következetesebben sikerül az embert emberré, valódi közösségek tevékeny tagjává tennünk, annál közelebb kerülünk e probléma ma még csak sejtett gyökeréhez. De cselekedni kell, mert ebben a rendkívül összetett kérdésben nem a tévedés a bűn, hanem a hallgatás, a tétlenség.